

Лубас О. С.,

Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля МНС України

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ І ПРОБЛЕМАТИКА ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ У СУЧАСНОМУ ЖІНОЧОМУ ОПОВІДАННІ США І УКРАЇНИ (ДЖ. ВАЙНЕР І І. РОЗДОБУДЬКО)

У статті проводиться компаративний аналіз головних персонажів оповідань Дженіфер Вайнер “Весільне ліжко” (Wedding Bed), “Лише десерти” (Just Desserts) і Ірен Роздобудько “Формула кохання”, “Сова”. На підставі порівняльного аналізу текстів творів робиться висновок про те, що, за допомогою протагоністів-жінок, сучасні американські й українські письменниці жанру малої прози змальовують драму душевних переживань жінок й причини подій, що привели до їх появи. Письменниці представили національні концепти вираження феміністичного дискурсу в своїх творах, які, окрім цього, містять тематичне і проблематичне навантаження.

Ключові слова: компаративний аналіз, сучасне жіноче оповідання, протагоніст.

В статье проводится компаративный анализ главных персонажей рассказов Дженнифер Вайнер “Свадебная кровать” (Wedding Bed), “Только десерты” (Just Desserts) и Ирен Роздобудько “Формула любви”, “Сова”. На основании сравнительного анализа текстов делается вывод о том, что, с помощью протагонистов-женщин, современные американские и украинские писательницы жанра малой прозы изображают драму душевных переживаний женщины и указывают на причины, приведшие к их появлению. Писательницы представили национальные концепты выражения феминистического дискурса в своих произведениях, которые, кроме этого, содержат тематическую и проблематичную нагрузку.

Ключевые слова: компаративный анализ, современный женский рассказ, протагонист.

In the article it is going about the comparative analysis of the main characters in the stories by Jennifer Weiner “Wedding bed”, “Just desserts” and Irene Rozdobud’ko “Formula of love”, “The Owl.” Based on comparative analysis of the texts it was concluded that, by means of depicting protagonists- women, modern American and Ukrainian writers of short story genre show emotional experiences of women and the causes of events that led to their appearance. The writers presented the concepts of national expression of feminist discourse, which, in addition, contain thematic and problematic load.

Keywords: comparative analysis, contemporary short story, protagonist.

Типологія персонажа у жіночому оповіданні на сьогодні представляє одну з найскладніших проблем сучасного порівняльного літературознавства. Незважаючи на те, що характер цих персонажів, їх основні характеристики неодноразово привертала увагу літературознавців (С. Філоненко, Г. Седих, Н. Зборовська, Н. Назаренко, Я. Голобородько, М. Хмелюк, А. Агафонова, К. Чевересан, А. Двіведі, Дж. Джейн, Т. Шоу, Г. Сінгейдж та інші), у порівняльному аспекті вони ще не досліджувались. Сучасна жіноча література виступає презентацією порівняно нового соціокультурного феномену, створивши у літературі новий тип протагоніста – феміністичний тип жінки, що репрезентується в сучасних жіночих оповіданнях на тематичному, образному, стилістично-композиційному рівнях. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття такий персонаж набуває вагомого статусу завдяки ідейним принципам, які мають гендерну мотивацію [9, с. 1]. Популярність у жіночій прозі такої типу протагоніста дозволяє стверджувати про оновлення сучасними письменницями певних літературних канонів і навіть про “порушення правил художньої поведінки” [10, с. 5]. У рамках дослідження мова йде про формування образу за допомогою жіночої стилістики, проблематики, наратології, тонкої психологічної організації імпліцитної структури твору тощо. Вибір письменницями характерів персонажів пояснюється авторським бажанням висвітлити проблематику, що часто базується на власному досвіді письменниць. Певною мірою це може пояснити і вибір головної героїні у жіночому оповіданні із урахуванням її психологічних особливостей [6, с. 21]. Таке самовираження автором спричинило специфічне образотворення в сучасному жіночому оповіданні як США, так і України.

Ще у минулому столітті, відома феміністка і письменниця В. Вульф помітила, що жінки-автори обирають головними персонажами своїх творів саме жінок [13, р. 27-28]. Ситуація, в якій жінка одночасно виступає автором, героїнею впливає на формування проблематики, пов’язаної з жіночою долею. В результаті цього протагоністи насамперед вирішують питання пов’язані з власними мріями, щастям, коханням, дитинством [6, с. 22]. Така форма взаємодії в оповіданні героя і автора, яка дає повну картину уявлення про характер персонажа й несе характерологічну функцію, а також веде нас до відповіді на запитання: “Хто він?” [3, с. 151]. Принциповість авторської позиції в тій чи іншій формі може проявлятися у бажанні головної героїні вирішити власний внутрішній конфлікт. Прикладом є національний і американський варіант пошуку жінкою “свого” чоловіка і бажання/прагнення неодмінно одружитися із ним. Подібна тематика є результатом наслідування письменницями феміністичних традицій і принципів при творенні образів. Але внутрішнім конфліктом героїнь тут виступає тиск суспільства на жіночу свідомість щодо “неповноцінності” неодруженої дівчини з точки зору соціального статусу. На думку Т. Гребенюк, “своєрідним поштовхом до переоцінки стереотипів соціокультурного буття особистості, і зокрема, стереотипів, пов’язаних із гендерною ідентифікацією й самоідентифікацією людини, стала ситуація постмодерну. Постмодерний світогляд став тим лакмусовим папірцем, який унаочнив наявність у соціумі застиглих гендерних ієрархій і врешті призвів до поступового їх розхитування” [5, с. 29]. Саме таке “розхитування” спричинило поштовх письменниць до використання прийомів творення художньої особистості підкреслюючи роль конфлікту у формуванні структури сюжету. “Сюжет є рухомою колізією, його зміст (тематичну окресленість) складає розгортання конфлікту” (А. Корабльова) [7, с. 254]. Отже, проведення дослідження крізь призму аналізу, що полягає у тому, щоб “не обмежуватись переважно соціальною, але й зміщуючи акценти на індивідуально-психологічну проблематику”, дозволяє побачити у творі саме жіночу точку зору на життя персонажів [1, с. 343]. Насамперед, вона проявляється у тому, що протистоїть гендерним стереотипам і містить у собі елемент виклику загальноприйнятим стандартам.

Згідно ідей і принципів, викладеним в оповіданнях письменниць (концентрація уваги на індивідуально-психологічній проблематиці, перегляд основних засад сучасної культури, розкриття сфери жіночого буття в соціумі, принцип здійснення певних дій навіть всупереч загальноприйнятим настановам [2, с. 424-426]), їх можна віднести до категорії творів із акцентом, зміщеним у бік висвітлення тематики/проблематики феміністичного або гендерного характеру. Героїні таких оповідань часто переживають неповноту власної екзистенції. Як правило, такий внутрішній стан спричиняє у жінок-протагоністів ряд специфічних особливостей. Насамперед те, що героїня сучасного жіночого оповідання шукає себе і демонструє наявність власних життєвих принципів.

Право жінки мати в своєму житті місце для вибору власного життєвого принципу намагалася продемонструвати своєю поведінкою і способом життя також героїня оповідання І. Роздобудько "Формула кохання" Ольга ("Словом, кожна жінка живе за особисто виведеною формулою." [8, с. 188]), коли вона розробляла стратегію пошуку ідеального чоловіка. Лише самостійно жінка змогла зробити найкращий і вдалий вибір, але аж ніяк не за допомогою подружок. В голові дівчини – втіленні української постмодерної героїні – укоріненні стереотипи суспільства про те, що жінка має бути заміжною. Конфлікт її особистості проявляється в тому, що вона слідує суспільній думці і шукаючи майбутнього претендента, відносилася до чоловіків з іронією, протиставляла "кандидатів": сортувала їх за виведеними власними принципами ("принцип тролейбусів", "шматочок сиру", "обручка Грея"). Причиною початку такого пошуку стало занепокоєння подруг щодо Ольжиної самотності: "З десяток років потому подруги заметушилися: Ользі негайно треба заміж! І почали сватати до неї різних холостяків: "трохи алкоголік, але перевиховаєш!", "трохи педант, але потерпиш!", "трохи матусин синок, ну ... повоюєш зі свекрухою." [8, с. 190]. Але іронія полягала в тому, що Ольга все-таки знайшла "свого" чоловіка, але вже без допомоги подруг і без зайвого втручання у своє особисте життя. Її відправили у ділове відрядження і чоловік, який мав поставити підпис на її паперах, виявився "тим самим": "Усе співпало. Усе збіглося. Усі коліщатка стали на свої місця, і механізм здригнувся, закрутився і пішов у потрібному напрямку. Він був "саме таким". І як він підвівся з-за столу, як випустив папери, як заговорив, втрачаючи голос, Ольга зрозуміла, що і вона – "саме така" ..." (опов. І. Роздобудько "Формула кохання") [8, с. 192]. Висновком такого щасливого кінця можна вважати саме незалежність і самостійність Ольги у власному виборі партнера.

Поведінка персонажа – дещо маскулінізованої й іронічної головної героїні, яка мешкає в Україні виявляється схожою до американської жінки – героїні американського short story. У своїх феміністичних переконаннях, які знайшли своє втілення в образах протагоністів на сторінках збірок письменниць, концепції жіночої емансипації І. Роздобудько ідейно подібні до жіночих образів оповідань Дж. Вайнер. Так само як і героїні оповідання "Формула кохання", протагоністи американського оповідання "Весільне ліжко" (Wedding Bed) проявляють свої маскулініні амбіції, тобто прагнення якнайдалі відійти від традиційного поняття "жінка" / "жіночність". Але на відміну від українки І. Роздобудько американська письменниця використовує модель творення персонажів з точки зору функціонування у літературі принципів постфемінізму. Насамперед, це позиціонування жінки себе як проблематичного "Я"; відходження від більш колективного "Ми"; підсвідоме усвідомлення жінкою відсутності гендерної дискримінації; прагнення жінки будувати рівноправні стосунки з протилежною статтю; одночасно з цим, бажання виглядати "жіночно" [11, с. 256-258]. Це виявляється у проявах героїнями сили характеру у ситуаціях, у яких це не було обов'язково або життєво необхідно, лише виглядало як принципова позиція жінки.

Таким прикладом постфеміністичності американської жінки, яка не горить бажанням виходити заміж є героїня оповідання Дж. Вайнер "Весільне ліжко" (Wedding Bed). Головна героїня Джозі не виділялася яскравою зовнішністю, але натомість була дуже розумною і завзятою до праці. Її родина залишилась без батька, а матір не проявляла ініціативи по відношенню до виховання дітей. Як наслідок, "новим батьком" для родини, оскільки їй довелося взяти нові "батьківські" обов'язки на свої плечі будучи лише підлітком. Напередодні власного весілля Джозі розмірковувала про стереотипні відчуття, з якими асоціюється стан нареченої, але вона ніяк не могла їх пов'язати із собою: "It was the night before my wedding, and I should have been feeling any one of a number of things: nerves, joy, happiness, hopefulness, fear of the unknown. The truth was, the only thing I could really feel was hunger." (переклад автора – О. С. Лубас: "Була ніч напередодні мого весілля, і я повинна була мати найрізноматніші відчуття: нервовість, радість, щастя, надія, страх перед невідомим. Але насправді єдиним, що я могла відчувати, було відчуття голоду.") (опов. Дж. Вайнер "Весільне ліжко") [12, с. 55]. Джозі кохала свого нареченого, але вона була самодостатньою жінкою і одруження не мало ніякого значення для її матеріального, морального або соціального становища; вона з таким же успіхом могла продовжувати стосунки зі своїм чоловіком Девідом без укладання шлюбу: "In that moment, with two hundred and twenty guests looking at me from their ribbon-bedecked chairs, with tears on my mother's cheek and our announcement in that morning's *Times*, I wasn't thinking about love or happiness or how this was the ending the fairy tales had promised, the reward for the princess who survived the enchantment or the wicked stepmother or the hundred years' sleep. I was thinking, I guess if this doesn't work out, we can always get divorced." (переклад автора – О. С. Лубас: "У цей момент в оточенні двохсот двадцяти гостей, що дивилися на мене сидячи на своїх прикрашених стрічками стільцях, моєї матері із сльозами на щоках, з оголошенням у ранковому *Times*, я не думала про кохання або щастя, або про те, що це був обіцяний кінець казки, нагорода принцеси, яка пережила чаклунство, злу мачуху або сторічне забуття. Я думала про те, що мабуть у разі невдачі, ми завжди зможемо подати на розлучення.") (опов. Дж. Вайнер "Весільне ліжко") [12, с. 73-74].

Як Ольга, так і Джозі намагалася знайти достойного кандидата у чоловіки і одружитися. Обидві жінки самостійно заробляли гроші, мали гарних подруг, але це не допомогло їм позбутися самотності. Цю "проблему" мали вирішити їх майбутні чоловіки. Для українки Ольги головним було знайти свого ідеального чоловіка, одружитися і стати повноцінною жінкою: із власним чоловіком. На відміну, від неї американка Джозі одружувалася, щоб не образити почуття коханого, оскільки вважала шлюб непотрібним. Ольга вважала, що її вибір єдино вірний, а Джозі у день весілля думала про те, що у разі невдачі, вони з чоловіком можуть розлучитися. Так само як і Ольга

в оповіданні І. Роздобудько “Формула кохання”, героїня Джозі була маскуліною, не бажала одружуватися і чітко займала у житті позицію жінки, яка знає, чого хоче і досягає цього. Ольга і Джозі обидві зберігають власні феміністичні принципи на сторінках твору. Різницю становлять різні світобачення авторів, які впливають на формування характерів персонажів та ідей в оповіданні [4, с. 70].

Зі складністю пошуку “свого” чоловіка пов’язана проблема самотності. Героїня оповідання І. Роздобудько “Сова” вважала себе унікальною жінкою вільною від загальноприйнятих стереотипів. “Сова” представляє іншу позицію жінки в рамках феміністичного дискурсу. Головний персонаж оповідання – молода жінка, ім’я якої І. Роздобудько залишає поза увагою, презентує трансформацію авторських феміністичних настроїв. В цьому випадку фемінізм героїні представлений у більш агресивній формі, коли жінка вважає себе поза рамками “загальноприйнятого” у суспільстві. Насамперед, мова йде про незалежність жінки від суспільних стереотипів, таких як обов’язковість шлюбу: “Мене лякають метушливість подруг, які весь час говорять про своїх чоловіків – так нудно, що взагалі не хочеться одружуватись, дратують розмови в транспорті і гучна музика з навушників, запрошення на “чарку чаю”, яка передбачає і всі інші деталі нецікавого нетривалого роману.” [8, с. 168-169]. Знайомства з чоловіками не викликали в неї позитивних емоцій. Натомість дівчина відчувала любов до ночі, коли вона могла насолодитися самотністю, тому що вона “сова” і ненавидить день. Побудувати стосунки вона могла б лише з чоловіком, який так само як і вона, любив би ніч. Одного разу вона помітила, що чоловік у будинку навпроти ніколи не спав уночі, а він у свою чергу відчув у ній (на відстані) споріднену душу, також “сову”. Обидва вийшли на вулицю, щоб нарешті познайомитись один з одним, але під тим приводом, що обидва вигулюють собак. Сталося непередбачуване: вівчарка чоловіка почала лагідно кусати спанієля героїні, що несподівано її надзвичайно роздратувало. Вона нагрубилась чоловікові, забрала свого спанієля Мілкі і пішла додому пити чай на самоті. Виявилось, що жіноча інтуїція її підвела: підсвідоме бажання до власного усамітнення взяло вгору: “Зла і розчарована, я вриваюсь на кухню і ставлю чайник – треба зігрітись. І завмираю: вікно світиться! Але мені вже байдуже. Я хочу спати. Ані вікна, ані зірки, ані власні фантазії мене більше не обходять.” (опов. І. Роздобудько “Сова”) [8, с. 172].

Оповідання “Сова” насамперед демонструє образ свавільної і незалежної жінки, яка не прагне до створення родини і байдужа до проявів тендітності або піклування про чоловіка. І. Роздобудько демонструє тут модний сьогодні чоловікоподібний образ жінки – сильна, фінансово незалежна, має власне унікальне уявлення про те, як повинна виглядати / поводитися жінка. Постмодерністичні ідеї втілені в цих оповіданнях (антиідеологічність, руйнування ілюзорних цінностей, інтертекстуальність, сприйняття повсякденної реалії як театру абсурду, карнавальність, наскрізна іронічність, пародійність, експресивність та незвичність мови твору, відтворення дійсності через потік свідомості героя) презентують картину специфіки його української варіації (І. А. Хижняк).

Головна героїня оповідання Дж. Вайнер “Лише десерти” Джозі почала відвідувати заняття з жіночих досліджень і, прийшовши додому з коледжу, вирішила для себе, що не погоджуватиметься ні на яку роботу, яка традиційно вважається жіночою. Вона втратила нагоду підробляти нянею або продавати парфуми в торговому центрі із кондиціонером. Натомість погодилася працювати на комерційне підприємство, що займалося зеленими насадженнями і платило працівникам мінімальну зарплатню: “I unlaced my workboots with my grimy fingers and wiped my forehead on my sleeve, smelling the gasoline that had seeped into my clothes. I’d taken a women’s studies class that spring and had come home from college determined not to take any stereotypically female job.” (переклад автора – О. С. Лубас: “Я розшнурувала свої робочі чоботи брудними пальцями і витерла чоло рукавом, який смердів бензином наскрізь пропитавшим мій одяг. Цієї весни я почала відвідувати заняття з жіночих досліджень і, прийшовши додому з коледжу, вирішила для себе, що не погоджусь ні на яку роботу, яка традиційно вважається жіночою.” (опов. Дж. Вайнер “Лише десерти”) [12, с. 4].

Проблеми саме жіночого характеру виступають каталізатором творення того чи іншого сюжету твору. За допомогою протагоністів-жінок, сучасні американські й українські письменниці жанру малої прози змальовують драму душевних переживань жінок й причини подій, що привели до їх появи. Письменниці представили національні концепти вираження феміністичного дискурсу в своїх творах, які, окрім цього, містять тематичне і проблематичне навантаження. І. Роздобудько продемонструвала фемінізм у виведених образах героїнь. Наприклад, наполегливе прагнення жінки бути в усьому першою, боротися і перемагати. Героїні Дж. Вайнер вдаються до більш радикальних маскуліних амбіцій у своїх прагненнях бути незалежною. У зображених характерах протагоністів спостерігаємо бажання керуватися у власних вчинках не розумом, а волею. Такий вияв поведінки свідчить про наявність ірраціоналізму дій, що також підкреслюється досвідом і прагненням їх до виживання у суспільстві. Людина, що прагне заявити про існування “Себе”, шукає шляхи до самоідентифікації у суспільстві, переживає палітру внутрішніх опозитивних відчуттів: щодо сенсу життя, самореалізації, відчуження, невідповідність власних поглядів із поглядами інших.

Література:

1. Агеєва В. Жіночий простір : Феміністичний дискурс українського модернізму / В. Агеєва. – К. : Факт, 2008. – 360 с.
2. Агеєва В. П., Кобелянська Л. С., Скорик М. М. Основні теорії гендеру : навчальний посібник / За ред. В. П. Агеєвої, Л. С. Кобелянської, М. М. Скорик. – К. : Видавництво “К. І. С. ”, 2004. – 534 с.
3. Бахтин М. М. Автор и герой в эстетической деятельности // Бахтин М. М. / Эстетика словесного творчества.
4. Вершинина Н. Л., Илюшин А. А., Крупчанов Л. М., Мурзак И. И., Озеров Ю. А., Ястребов А. Л. Введение в литературоведение : учебник для вузов / под общ. ред. – 2-е изд., испр. – М. : ОНИКС, 2007. – С. 415.
5. Гребенюк Т. В. Специфіка гендерної само ідентифікації героїні в прозі Тані Маларчук / Т. В. Гребенюк // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2009. – № 1. – С. 29-33.

6. Зумбулідзе И. Г. "Женская проза" в контексте современной литературы. / И. Г. Зумбулідзе // Современная филология: материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Уфа, апрель 2011 г.). / Под общ. ред. Г. Д. Ахметовой. – Уфа : Лето, 2011. – С. 21-23.
7. Корабльова А. Конфлікт між жіночою ідентичністю та панівною ідеологією як сюжетна основа малої прози Ірини Вільде / Альона Корабльова // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 27. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2009. – С. 254-263.
8. Роздобудько І. Гра в пацьорки. Збірка оповідань / І. Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2010. – 240 с.
9. Седих Г. І. Сучасне російське жіноче оповідання: особливості поетики та наративної організації : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10. 01. 02 / Седих Ганна Іванівна; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара. – Д., 2010. – 20 с.
10. Скуратівський В. Нельотна погода. Замість передмови та замість монографії / В. Скуратівський // Забужко О. Сестро, сестро : повісті та оповідання. – Видання друге. – К. : Факт, 2005. – С. 5-19.
11. McRobbie A. Post-feminism and Popular Culture / Angela McRobbie // Feminist Media Studies. Vol. 4, No. 3. – New York : Tylor & Francis Ltd, 2004, – P. 255-264.
12. Weiner J. The Guy Not Taken: Stories / Jennifer Weiner. – New York : Atria Books, 2006. – 292 p.
13. Woolf V. A Room of One's Own / Virginia Woolf. – Orlando : Harcourt, 1989. – 114 p.